

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

**FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY**

NEOLOGISMY V MLUVĚ NEJMLADŠÍ GENERACE

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Kristýna Kaslová

Český jazyk se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: doc. PaedDr. Helena Chýlová, Ph.D.

Plzeň 2022

Prohlašuji, že jsem kvalifikační bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedených zdrojů a literatury.

V Plzni dne:

.....
vlastnoruční podpis

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych poděkovala své vedoucí kvalifikační bakalářské práce, doc. PaedDr. Heleně Chýlové, Ph.D., za trpělivý přístup, cenné rady a čas, který mi věnovala.

Obsah

Úvod	3
TEORETICKÁ ČÁST	4
1. Cíl a metody práce, stanovení hypotéz	4
2. Vymezení pojmu generace.....	6
3. Mluvená forma jazyka	7
4. Neologismy.....	8
4.1. Definice pojmu neologismus	8
4.2. Odlišné přístupy k definování neologismů	10
4.3. Kritéria určování neologismů	12
4.4. Začleňování neologismů do slovní zásoby.....	13
5. Vznik a klasifikace neologismů.....	14
5.1. Příčiny vzniku neologismů.....	14
5.2. Třídění neologismů dle strukturního a funkčního hlediska	15
5.2.1. Neologismy z hlediska strukturního	15
5.2.2. Neologismy z hlediska funkčního	16
5.3. Třídění neologismů podle povahy	16
5.3.1. Neologismy lexikální	17
5.3.2. Neologismy sémantické	17
5.3.3. Neologismy (souslovné) kontextové	18
5.4. Třídění neologismů podle domácího a cizího původu	18
5.5. Třídění neologismů podle vzniku.....	19
5.5.1. Vznik neologismů z již existujících lexikálních forem a změnou těchto forem	19
5.5.2. Vznik neologismů přejímáním z cizích jazyků	21
5.5.3. Vznik nových lexikálních forem tvořením pojmenování	22
6. Výrazy neologismům blízké.....	23
6.1. Okazionalismy	23
6.2. Módní a etapová pojmenování.....	24
PRAKTICKÁ ČÁST	25
1. Analýza získaných neologismů	25
1.1. Jazyková charakteristika neologismů	25
1.1.1. Derivace (odvozování).....	25
1.1.2. Abreviace (zkracování)	26
1.1.3. Tvoření sousloví, kalky, polokalky	26
1.1.4. Sémantické tvoření slov	26
1.1.5. Slova přejatá	26
1.1.6. Víceslovná pojmenování	27
1.1.7. Okazionalismy.....	27
1.1.8. Skládání	27

2. Slovník neologismů.....	28
2.1. Seznam zkratk používaných ve slovníku.....	28
2.2. Stavba hesel	28
Závěr.....	40
Seznam použité literatury a elektronických zdrojů.....	43
Resumé.....	45

Úvod

Téma bakalářské práce „*Neologismy v mluvě nejmladší generace*“ jsem zvolila z důvodu jeho aktuálnosti a významnosti. Pravděpodobně neexistuje jiná skupina, která by byla zdrojem většího množství neologismů než právě dnešní mladá generace. Velký vliv na mladou generaci má bezpochyby velmi blízký kontakt se zahraničím, v dnešní době dopomáhají velmi populární sociální sítě, internetová média a internet samý. Proto jsem se rozhodla analyzovat právě ji. Starší generace si mohou obtížněji zvykat na nové výrazy v jazyce, často jim nerozumějí a zcela je odmítají.

S neologismy se setkáváme v každodenních konverzacích, ať už se jedná o rozhovor mezi přáteli, ve škole, či na již výše zmiňovaném internetu. Pravděpodobně se uplatňují ve všech vrstvách národního jazyka (např. spisovná čeština, hovorová čeština, nespisovná čeština, slang). Každým dnem nové lexémy vznikají a zároveň dochází k zániku starých lexémů. Ke vzniku neologismů nedochází pouze v současné době, ale od jakživa lidé označovali nové skutečnosti, ať už se jednalo o vynálezy či myšlenky, novými slovy. Lexémy, které byly v minulosti klasifikovány jako neologismy, jsou vlivem neustálého vývoje jazyka pro dnešní společnost naprosto běžné.

Jakožto studentce českého jazyka mi jazykový vývoj a současné vlivy přijdou velice zajímavé a myslím si, že mi práce přinese celou řadu zajímavých informací a rozšíří mé povědomí nejen o nových lexémech, ale i o vývoji jazyka a jazyku samém.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Cíl a metody práce, stanovení hypotéz

Cílem práce je vymezení základních pojmů, zejména neologismů, a také jejich následná klasifikace. Dále shromáždění dostatečného vzorku jazykového materiálu pomocí vybraných metod. Získaný vzorek bude klasifikován a charakterizován dle zvolených kritérií. Na závěr charakterizují neologismy v dané oblasti základním způsobem.

Bakalářská práce je rozdělena do dvou částí, a to na teoretickou a praktickou část. Informace k teoretické části jsem čerpala z odborné literatury. Kromě základních informací o neologismech, vzniku a klasifikaci jsem se rozhodla do bakalářské práce zahrnout i výrazy neologismům blízké, jelikož mě tato kapitola zaujala v publikaci *Česká lexikologie*¹, a dále se touto problematikou zabývala Olga Martincová. Dominantním zdrojem v této práci jsou publikace od Olgy Martincové, která se touto problematikou zabývá do hloubky, zejména v jejích dílech *Neologismy v dnešní češtině*² a *Problematika neologismů v současné spisovné češtině*.³ Všechna použitá literatura se nachází na konci práce.

Praktická část je zaměřena na vyhodnocení zdrojů a jejich následnou analýzu. K získání potřebného vzorku byla využita metoda excerptce. Jazykový vzorek byl získán nejprve pozorováním a následně řízeným rozhovorem a excerptcí. Pohybovala jsem se ve školním prostředí v okruhu žáků od 14 do 18 let, účastnila se školních přestávek a vedla s nimi rozhovory. Při porovnání mluvy u rozhovoru s nejmladším žákem (14 let) a s žákem nejstarším (18 let) nebyla zaznamenána rozdílná frekvence užívání neologismů. Aby nedošlo k ovlivnění našeho sběru jazykového materiálu, žáci neznali konkrétní zaměření bakalářské práce a byli o něm informováni až po ukončení rozhovorů. Rozhovor byl veden na přátelské úrovni a začínal kladením otázek na volnočasové aktivity nebo oblíbené koníčky. Nejvíce jazykového materiálu jsem získala při rozhovorech žáků mezi sebou, kdy komunikovali naprosto přirozeně. Rozhodla jsem se do výzkumu zahrnout oba pohlaví rovnoměrně, jelikož jsme předpokládali, že by se jejich vzorek mohl lišit. Jazykový materiál

---

¹ FILIPEC, Josef a ČERMÁK, František. *Česká lexikologie*. Praha: Academia, 1985.

² MARTINCOVÁ, Olga. *Neologismy v dnešní češtině*. Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, 2005. ISBN 80-86496-21-X.

³ MARTINCOVÁ, O. *Problematika neologismů v současné spisovné češtině*. 1. Praha: Univerzita Karlova, 1983.

byl průběžně sbírán od října 2021 do května 2022 a bylo nasbíráno 158 slov. Následovalo třídění získaného materiálu, kdy byla vyřazena slova, která byla považována pouze za slova cizí a jednalo se například o slova: *oldschool, finish, enjoy, action, deep, fresh...* Dále byla vyřazena slova, která již nenesou příznak novosti a jsou pevně ukotveny ve slovní zásobě, např. *pařit, oxidovat, lupen...*

Pro tuto práci bylo stanoveno několik hypotéz. Předpokládáme, že budou převažovat neologismy vzniklé přejímáním z cizího jazyka a dominantní bude angličtina. Dále předpokládáme, že budou dominovat neologismy z oblasti internetu či sociálních sítí. Očekáváme, že se v nashromážděném materiálu vyskytnou okazionalismy.

2. Vymezení pojmu generace

Bakalářská práce je zaměřena na komunikaci s dnešní mladou generací, prostřednictvím které získáme dostatečné množství jazykového vzorku v podobě neologismů. Z tohoto důvodu považujeme za důležité na začátku vymezit pojmy generace, mladá generace a zároveň rozlišit mladou generaci z hlediska sociologického a biologického.

Generace je definována jako poměrně velká skupina osob, která je propojená na základě několika faktorů. Důležitým faktorem je doba, ve které se daná generace vyskytuje, a s tím i propojenost jednání, podmíněný styl myšlení či prožívání shodných historických a kulturních podmínek, ve kterých dochází k jejich socializaci. Bývají sem zahrnuty i myšlenkové proudy, ideje, styl života nebo technologické výrobky, které vycházejí ze shodných předpokladů. Generace jako taková nemá jasné hranice, jedná se pojem relativní, stejně tak jako příslušnost k dané generaci, která je ovlivněna zejména kontextem. Do stejné generace řadíme osoby podobného věku, někdy mohou být označováni jako vrstevníci. Vrstevníci jsou osoby, které byly narozeny v určitém krátkém časovém rozmezí.⁴ Vrstevnické skupiny jsou utvářeny už v dětském věku, ale pojem generační skupina je užívána spíše pro skupiny, kterým jsou již známy jejich generační znaky a zároveň je vyjadřují.⁵ Termín generace může být také chápán ve smyslu potomků dvojice rodičů. Synonymem tohoto termínu je například slovo pokolení.

Mládí/mladá generace je v sociologii chápána jako etapa života nebo fáze životního cyklu, která se v průběhu historického vývoje vřadila mezi etapu dětství a dospělosti. Existuje i ohraničení mladé generace na základě věku. Za dolní hranici bývá považován čtrnáctý rok života, kdy jedinec dokončuje povinnou školní docházku. Naopak za horní hranici je považován rok osmnáctý, kdy jedinec dosáhne dospělosti a nabývá právní samostatnosti. Věkové ohraničení je však pouze orientační a nestává se pravidlem. Důležitějším ohraničením mladé generace je vymezení pomocí znaků, které charakterizují počátek či konec procesů, ať už se jedná o procesy fyziologické, mentální, anatomické

---

⁴ KABÁEK, Aleš. *Sociologická encyklopedie – generace* [online]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Generace>.

⁵ KABÁEK, Aleš. *Sociologický časopis: K sociologickému vymezení generačních skupin* [online]. 6/25. Praha: Institute of Sociology of the Czech Academy of Sciences, 1989. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/41130568?seq=20>. s. 1-15.

nebo sociální. Typickým jevem mladé generace je například rozvolňování vztahu s rodinou, vliv vrstevnických skupin na normy či životní cíle a příprava na budoucí povolání. Mládí/mladá generace je ukončena faktory, jako je zakládání rodiny, ekonomická samostatnost a vstup do zaměstnání.⁶

3. Mluvená forma jazyka

Dnešní mluvená čeština je velmi rozmanitá, a jazyk, kterým mluvíme, se u každého z nás liší. Závisí zejména na tom, ke které věkové skupině jsou mluvčí řazeni, na profesi nebo zájmech. Mluvený projev je přizpůsobován i prostředí, ve kterém se nacházíme. Jinak hovoříme například ve škole, doma mezi blízkými, či na pracovišti. Rozdíl pozorujeme i při komunikaci s dětmi a dospělými nebo s nadřízenými a přáteli. Způsob řeči neméně souvisí s dojmem, kterým chceme na své okolí působit. V dnešní době dochází k míšení spisovné a nespisovné češtiny, a to provází míšení řečových stylů, tudíž dochází k vymizení hranic mezi neoficiálním a oficiálním, formálním a neformálním nebo soukromým a veřejným. Velké proměny v češtině shledáváme například v elektronických médiích, kde může dojít až k transformaci. Při e-mailování nebo chatování je užívána psaná forma jazyka, ale může docházet k nedodržování norem psanosti například zachováním interpunkce nebo psaním velkých písmen. Vyskytuje se zde mnoho znaků mluvenosti, například používáním grafických znaků ke zdůraznění intonace nebo vyjádření nálady pomocí emotikonů.⁷

Mluvenou formou jazyka můžeme pohotově a dynamicky reagovat na aktuální situaci a zároveň vyjádřit své emoce. Komunikační partner slyší náš hlas a vnímá gestikulaci i mimiku tváře. Nedochozí ke sdělení pouze slovy, ale i řečí těla. Mluvené projevy jsou více implicitní, na rozdíl od projevů psaných, kde převládá explicitnost. Mluvený text působí neúplně a nepřipraveně, často dochází k výskytu nedokončených výpovědí a odmlk. Dále k přeráknutí, užívání vycpávkových slov nebo zadrhnutí. Pro mluvenou formu jazyka je mnohem typičtější nespisovnost, protože se k ní nelze na rozdíl od psané formy vracet. Záleží také na výstavbě mluveného projevu. Pokud se jedná o monolog, projev je pravděpodobně připravený, výpovědi jsou kratší, jednodušší a více explicitní. Dialog je

---

⁶ KABÁEK, Aleš. *Sociologická encyklopedie – mládí* [online]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Mlád%C3%AD>.

⁷ ČMEJRKOVÁ, Světlá a Jana HOFFMANNOVÁ. *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí*. Praha: Academia, 2011. Lingvistika (Academia). ISBN 978-80-200-1970-7. s. 9-12.

zakotven v konkrétní situaci, nebývá příliš promyšlený, je nepřipravený a bezprostřední. Někdy se u něj vyskytuje emotivnost.⁸

Komunikačních situací je velké množství a jednou z možností je klasifikace komunikací na soukromé a veřejné. Soukromá komunikace probíhá na neveřejných místech, mluvčí je uvolněnější a jeho komunikace je spontánní, přirozená a mluvčí příliš nedbá na dodržování komunikačních a společenských norem. Spojuje se s ní nepřipravenost, improvizace a neoficiálnost. Většinou se jedná o dialog. Soukromou komunikaci můžeme také nazvat jako intimní, důvěrnou nebo neorganizovanou. Veřejná komunikace probíhá v prostředí, které není nijak uzavřené a soukromé. Téma komunikace je předmětem větší společnosti. Projevy jsou především informační, ovlivňující a směřují k určitému chování dané společnosti. Projev bývá připravený, řízený a regulovaný. Spontánnost se vyskytuje pouze zřídka. Dále se vyznačuje oficiálností a formálností. Mluvčí musí dbát na faktory, jako je hlasitost a tempo řeči. Veřejná komunikace může mít podobu stejnou jako soukromá, a to formu dialogu, ale i monologu.⁹

Mluvčí během života vstupují do situací, které se opakují a sdílejí společné rysy. Dochází do jisté míry k užívání předvídatelných typů promluv neboli řečových žánrů. *„Žánry bývají definovány jako intersubjektivně konstruované a relativně ustálené soubory konvencí a systémy praktik, jež mají mluvčí ve svém sociálním a komunikačním jednání k dispozici a skrze něž žijí své životy.“*¹⁰ V každé oblasti lidského života můžeme pozorovat velké množství řečových žánrů, které se mohou navzájem kombinovat. Kombinace se dělí na primární (jednoduché) a sekundární (komplexní). Mezi primární žánry jsou řazeny běžné rozhovory a ukázkou sekundárních žánrů jsou žánry literární. Je považováno za nemožné najít jejich společný základ, jelikož jsou nestejnorodé.

4. Neologismy

4.1. Definice pojmu neologismus

Pro neologismy v dnešní době neexistuje jednotná definice. Existuje mnoho rozdílných pohledů na tuto problematiku. Neologismus můžeme vycházet hned z několika

---

⁸ ČMEJRKOVÁ, Světlá a Jana HOFFMANNOVÁ. *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí*. Praha: Academia, 2011. Lingvistika (Academia). ISBN 978-80-200-1970-7. s. 32–37.

⁹ ČMEJRKOVÁ, Světlá a Jana HOFFMANNOVÁ. *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí*. Praha: Academia, 2011. Lingvistika (Academia). ISBN 978-80-200-1970-7. s. 66-69.

¹⁰ ČMEJRKOVÁ, Světlá a Jana HOFFMANNOVÁ. *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí*. Praha: Academia, 2011. Lingvistika (Academia). ISBN 978-80-200-1970-7. s. 61.

odborných publikací zabývajících se tímto tématem. V této kapitole uvedu několik definic od různých autorů, abych problematiku osvětlila co nejvíce do hloubky a bylo snadnější odhalit společné rysy tohoto pojmu.

Neologismy jsou u lingvistů velmi populárním tématem, svědčí tomu množství autorů podílejících se na publikaci *Neologismy v dnešní češtině*¹¹. Řadí se mezi ně i autorka textu Olga Martincová, která definovala neologismus takto: „*Termínem neologismus se převážně označují prostředky lexikální, které se charakterizují jako nové. Podstata neologismů se nejčastěji vidí buď v tom, že neologismy pojmenovávají nový předmět, jev skutečnosti, že obohacují vyjadřovací prostředky jazyka, nebo se její určení přednáší do roviny stylistické, kde se neologismy stavějí do protikladu archaismům.*“¹²

František Čermák o neologismech uvádí: „*Neologismus je však pojem relativní, protože se tento termín vztahuje (nejen v lexikonu) k nové formě, popř. i ke změně povaze významu formy staré ve vztahu k jasnému a obvykle i úzce vymezenému časovému období, popř. bodu, a ten lze vymezit dost obtížně. Jinými slovy řečeno, co bylo nedávno nové, je dnes už běžné (či staré).*“¹³ Zde autor odkazuje na krátké trvání neologismů, jelikož slova takto označovaná svoji novost ztratí v momentě, kdy se začnou používat v běžné mluvě. Upozorňuje také na paradox, že vzhledem ke zdlouhavému procesu, který počíná výskytem neologismu, následně dochází k jeho registraci lexikografem, která je obvykle opožděná, dále k lexikografickému zpracování a popisu, a až nyní může být publikován. Stává se, že lexém v průběhu procesu zestárne, stane se běžným nebo nedojde k jeho uchycení. Většinou se tedy jedná o lexémy relativně nové, které jsou ale obvykle známé již několik let. K tomu se vztahuje i módnost jazyka, která má velký vliv na postavení lexému. Rozhoduje, zda lexém zcela vypadne, zůstane na periferii nebo se stane součástí jazykového systému. Může se stát, že slova, která jsou pro jednu skupinu součástí slovní zásoby, druhá skupina je může vnímat jako slova nová. I v tomto se ukrývá problematika vymezení a zachycení neologismu.

---

¹¹ MARTINCOVÁ, Olga. *Neologismy v dnešní češtině*. Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, 2005. ISBN 80-86496-21-X.

¹² MARTINCOVÁ, O. *Problematika neologismů v současné spisovné češtině*. 1. Praha: Univerzita Karlova, 1983, s. 10 – 11.

¹³ ČERMÁK, F. *Lexikon a sémantika*, Praha: Lidové noviny, 2010, s. 219. ISBN 978-80-7422-020-3.

SSJČ¹⁴ definuje neologismy takto: neologismus [-iz-] (dř. též -ism), -mu m. jaz. 1. nově utvořený jazykový prostředek, dosud nevžitý, jazyková novota 2. řidč. novotaření v jazyce: odmítat jazykový n.; neologisovati [-zo-], neologizovati ned. Zavádět do jazyka neologismy.

Podle Zitkové: „*Neologismy, jakožto pojmenování charakterizovaná z hlediska svého vzniku příznakem novosti, představují specifický soubor lexikálních jednotek. Z hlediska synchronního je tento příznak novosti chápán ve smyslu jejich systémové neukotvenosti; od ostatních jednotek systému se liší jednak svými sémantickými a formálními vlastnostmi, a jednak často i svým zařazením. (...) Neologismy tak lze charakterizovat jako soubor lexikálních jednotek plnících specifické onomaziologické funkce, který stojí na periferii systému slovní zásoby.*“¹⁵

Nejlépe definovaný pojem neologismus jsme shledali v Novém encyklopedickém slovníku češtiny: „*Lexikální jednotka, která se ve vztahu k existujícím jednotkám slovní zásoby současného jazyka vyznačuje novostí, a to jak z hlediska vzniku, tak z hlediska funkčního (funkčně systémového, komunikačního, stylistického).*“¹⁶ Olga Martinová zde dále zmiňuje vznik neologismů z potřeby pojmenovávat nové věci a jevy, ale i z potřeby nahrazovat doposud používané výrazy přesnějšími prostředky. Zmiňuje, že neologismy bývají výsledkem spontánního tvoření a objevují se ve všech sférách národního jazyka.

Všechny zmíněné definice si jsou do značné míry podobné. Ze všech je patrné, že hlavním rysem pro pojem neologismus je příznak novosti, jehož chápání záleží na jeho uživatelích. Vzniká za účelem pojmenovávat nové jevy a skutečnosti. Také z definic můžeme vyčíst, že neologismus je pouze dočasný, protože časem ztrácí svůj rys novosti a může se dostat do vrstvy spisovné češtiny nebo zcela vymizet. Jedná se o nepřetržitý proces obohacování jazyka vznikáním a zanikáním slov.

4.2. Odlišné přístupy k definování neologismů

V publikaci Olgy Martinové je uvedeno, že rozdíly ve vymezení neologismů jsou následkem toho, zda při jejich studiu preferujeme jazyk diachronní či synchronní. Z pohledu diachronního se za neologismy považují takové jednotky, které nejsou

---

¹⁴ Příruční slovník jazyka českého a databáze lexikálního archivu [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2021-12-25]. Heslo neologismus.

¹⁵ Zitková, M. *Substantivní neologismy a jejich parasystémový charakter*. Naše řeč 2/2001, s. 81 – 89.

¹⁶ Olga Martinová (2017): NEOLOGISMUS. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/NEOLOGISMUS>.

obsaženy ve slovní zásobě minulého období. Naopak z hlediska synchronního, jsou za neologismy považovány takové nové lexémy, které můžeme hodnotit na základě současných lexikálních norem z hlediska jejich možnosti stát se jednotkou roviny langue.¹⁷

Pokud jsou neologismy definovány ze sémaziologického hlediska, postupem od formy k obsahu, neologismy jsou označovány jako nové výrazy či nová slova. Dalším možným přístupem je užití onomaziologického hlediska, tedy postup od obsahu k formě, nyní se označují jako nová pojmenování.¹⁸

---

¹⁷ MARTINCOVÁ, O. *Problematika neologismů v současné spisovné češtině*. 1. Praha: Univerzita Karlova, 1983, s. 11.

¹⁸ NEKULA, Marek, PLESKALOVÁ, Jana, BACHMANNOVÁ, Jarmila a KARLÍK, Petr. *Encyklopedický slovník češtiny* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 285. ISBN 80-7106-484-X.

4.3. Kritéria určování neologismů

Vytváření neologismů probíhá ve všech sférách komunikace a zároveň ve všech útvarech jazyka. Existuje několik kritérií, které musí slovo splňovat, aby se mohlo řadit mezi neologismy¹⁹:

- Kritérium časové – doba vzniku či výskytu nového pojmenování.
- Kritérium jazykové variety – do kterého jazykového útvaru daný neologismus patří (vzniká a uplatňuje se). Např. slang, spisovný jazyk apod.
- Kritérium strukturní – založené na vztahu formy a obsahu.
- Kritérium lexikalizace – začlenění nové jednotky do lexikální zásoby.
- Kritérium uzualizace – zobecnění v úzu jazyka.

Nejasnosti v základních otázkách bývají promítány do zařazení konkrétních jazykových jednotek k neologismům. Podle Martinové existuje několik kritérií, ze kterých vychází právě existující zkoumání určování jazykových jednotek jako neologismů. V prvním kritériu uživatelé hodnotí taková pojmenování, která vnímají jako zvláštní, neobvyklá, či z nich mají pocit novosti. Druhé kritérium vychází z jasně časově ohraničeného konkrétního období, ve kterém se nová pojmenování vyskytují. Poslední kritérium vyplývá z umístění nového pojmenování ve slovní zásobě. Je-li pojmenování označováno za neologismus uživatelem jazyka, bývá přednostněji hodnocena novost jevu nebo výrazná odlišnost slovtvorné formy, nikoli distinktivní příznak. Dle tradičního členění slovní zásoby, bývají za neologismus označována slova, jejichž postavení se společně se slovy zastaralými nachází v opozici jednotkám aktivně užívaným. V pracích novějších jsou takto označována slova, která jsou hodnocena dle současných lexikálních norem, které hodnotíme s ohledem na eventuální možnosti stát se jednotkou langue. Od neologismů lze odvodit tzv. módní slova či individuální neologismy. Tato slova se odlišují od neologismů dobou používání. Jedná se o slova s charakterem krátkodobým nebo omezeným.²⁰

---

¹⁹ NEKULA, Marek, PLESKALOVÁ, Jana, BACHMANNOVÁ, Jarmila a KARLÍK, Petr. Encyklopedický slovník češtiny. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 284. ISBN 80-7106-484-X.

²⁰ MARTINCOVÁ, Olga. K problematice lexikálních neologismů. *Slovo a slovesnost*. Ústav pro jazyk český, Akademie věd ČR, 1972, **33**(4), 283.

4.4. Začleňování neologismů do slovní zásoby

Markéta Ziková o začleňování neologismů do slovní zásoby tvrdí: „*Pravděpodobnost, že se daná nově utvořená lexikální jednotka přesune z periferie slovní zásoby blíže k jejímu centru, se zvyšuje úměrně s tím, zda byla utvořena analogicky podle slovtvorných pravidel v systému již fungujících, a tedy zda reprezentuje nějaký z produktivních slovtvorných typů.*“²¹ Dále v publikaci vysvětluje, že se můžeme setkat s jednotkami, které zcela porušují slovtvorná pravidla a zákony, ale i přes to se mohou stát členy systému. Jejich zařazení do systému závisí také na tom, zda je toto porušení pouhé spontánní vybočení z normy nebo se jedná o porušení, které má charakter strukturní změny.

Ne vždy nově vzniklé lexémy mohou být začleněny do běžného užívání, a ne všechny neologismy mají stejné předpoklady pro zařazení a fungování ve slovní zásobě. Například lexémy, které vznikly za účelem pojmenovávat nové věci či skutečnosti mají mnohem větší šanci se zařadit do běžné slovní zásoby než lexémy, které vznikly v osobním projevu pouze příležitostně. Takové lexémy mohou překročit pomyslnou hranici a stát se běžně používanými.

Existuje hned několik etap. Celý tento cyklus počíná výskytem nového lexému/jednotky, následně užívání jednotky v textech či mluvených projevech, ale pouze s nízkou frekvencí užívání. Jednotka se nachází stále na periférii. Dalším bodem je již používání jednotky, která stále nese příznak novosti a zvolna se začíná přemísťovat z periferie do centra jazyka. Poslední etapou je užívání jednotky v běžné komunikaci, a to frekventovaně. Celý tento cyklus je velice individuální u každé jednotky.²²

Některé jednotky poslední etapy dosáhnou velice rychle, a během krátkého časového úseku se z nových lexémů stanou běžně používané, naopak jindy jednotka ani poslední etapy čili užívání v komunikaci frekventovaně, nedosáhne.

---

²¹ ZIKOVÁ, M. Substantivní neologismy a jejich parasystémový charakter. Naše řeč 2/2001, s. 81 – 89.

²² FILIPEC, Josef a ČERMÁK, František. *Česká lexikologie*. Praha: Academia, 1985, s. 100.

5. Vznik a klasifikace neologismů

5.1. Příčiny vzniku neologismů

Jak už jsme výše naznačovali, každý den dochází ke vzniku a zániku slov. Nová slova vznikají například z důvodu potřeby pojmenovat nový jev či nahradit pojmenování u jevu již existujícího pojmenováním novým.

Přemysl Hauser rozdělil neologismy podle vzniku z vnější a vnitřní příčiny. Neologismy, které vznikly z **vnější mimojazykové příčiny** jsou vyvolány především potřebou společnosti pojmenovat věci, které se objevují nově. Nová pojmenování jsou vyvolána zejména obdobím převratných společenských změn, nových způsobů výroby a vznikem nových oborů (např. pojmenování: stavař, nadplán, přehradář, chladnička apod.). Pojmenování vznikající z této příčiny vznikají také pro potřeby odborného vyjadřování. **Vnitřní jazykové důvody** vzniku neologismů jsou stylistické a strukturní. Jejich tvoření již není zapříčiněno společenskými potřebami a vznikají například neologismy básnické. Strukturní důvody vedou ke vzniku pojmenování jevů, jimž nevyhovuje pojmenování staré. Nahrazením starého pojmenování novým se lépe zařadí do slovní zásoby/lexikálního systému (např. starší složenina parolod' – nahrazena slovem parník). Jindy neologismy nahrazují slova, kterým již název neodpovídal, protože bylo o věci učiněno nové poznání (např. slovo radiolampa bylo nahrazeno slovem elektronka). Často také dochází k nahrazování víceslovného pojmenování jednoslovným, jelikož jednoslovné výrazy jsou stručnější. Z tohoto důvodu se názvy původně vzniklé jako neologismy hovorové nebo slangové stávají spisovnými (např. železná dráha → železnice).²³

Za neologismus se nemusí považovat pouze slova nově vzniklá, ale může docházet k vytažení starého slova z periferie nebo staré češtiny, které autor později navrátí do současné češtiny zařazením například do knih či novin. Taková slova František Čermák ve své knize nazval jako oživené archaismy. Může se stát, že se toto staré slovo ve společnosti neuchytí a jeho oživení nemusí být trvalé.²⁴

Co se týká klasifikace neologismů, existuje několik odlišných přístupů a jednotliví autoři se v jejich typologii odlišují.

---

²³ HAUSER, P. *Nauka o slovní zásobě*. 1. vyd. 1980, Praha, s. 44-45.

²⁴ ČERMÁK, F. *Lexikon a sémantika*, Praha: Lidové noviny, 2010, s. 220. ISBN 978-80-7422-020-3.

V publikaci *Encyklopedický slovník češtiny* nalezneme třídění neologismů z hlediska strukturního a funkčního.

5.2. Třídění neologismů dle strukturního a funkčního hlediska

5.2.1. Neologismy z hlediska strukturního²⁵

Mezi neologismy z hlediska strukturního řadíme slovtvorné neologismy, neologismy vzniklé ze zkratk, přejatá slova, neosémantizmy, víceslovné neologismy a frazeologické neologismy. Jedná se o lexémy, jejichž vznik byl zapříčiněn kompozicí, derivací nebo abreviací, např. (*bazénář, videozáznam, hladovkář*).

Dále do této kapitoly řadíme neologismy, které vznikly ze zkratk, např. (*cédéčko*). V současné slovní zásobě se vyskytují především zkratky iniciálové. Principem iniciálových zkratk je tvoření z počátečních písmen víceslovných pojmenování a jsou vždy psány velkými písmeny. Bývají výsledkem přejímání z cizích jazyků, v dnešní době především z angličtiny, a iniciálové zkratky bývají v českém jazyce stále populárnější a mohou mít charakter pojmenování obecných. Přejímání z anglického jazyka má také vliv na výslovnost jednotlivých zkratk, zejména u zkratk, které se vylovují se slabičnou výslovností po jednotlivých hláskách, např. (*DJ – [dýdžej], VIP [ví-aj-pí], IT [aj-tý]*).²⁶

Mezi přejatá slova patří opět nejčastěji lexémy z angličtiny. Tyto lexémy jsou zpočátku řazeny mezi neologismy, do doby, než začnou být užívány při běžné komunikaci zcela přirozeně, např. *gambler, snowboarding*.

Slova s novým významem neboli neosémantizmy, dle Martinové: „*Neosémantizmy, sémantické neologismy jako strukturní typ nových slov vymezujeme jako výrazy s novým významem, jako spojení existující (staré) formy a nového významu.*“²⁷ Nové významy zaznamenáváme u jednoslovných, ale i u víceslovných lexikálních jednotek. Nejfrekventovaněji se neosémantizmy objevují ve slangu a publicistice. Dále se vyskytují

---

²⁵ KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ, ed. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 285. ISBN 80-7106-484-x.

²⁶ MARTINCOVÁ, Olga. *Neologizmy v dnešní češtině*. Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, 2005, s.242. ISBN 80-86496-21-x.

²⁷ MARTINCOVÁ, Olga. *Neologizmy v dnešní češtině*. Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, 2005, s.159. ISBN 80-86496-21-x.

v oblasti moderních technologií a vědě, například v počítačové technice. Jedná se o slova např. *hvězdný* – vynikající, špičkový.

Víceslovné neologismy jsou vytvářeny spojením dvou nebo více slov, avšak v komunikaci jsou užívány jako jeden významový celek. Např. *daň z přidané hodnoty*, *mobilní telefon*.²⁸

Frazeologické neologismy nalezneme jak v hovorovém jazyce, tak v publicistice. Vykytuje se v nich expresivita, obraznost, ironie, či humor. Např. *raketový nástup* – myšleno ve sportu.

5.2.2. Neologismy z hlediska funkčního

Do této skupiny řadíme neologismy, v jehož užívání vztahující se ke konkrétnímu prostředí (pracovní, zájmové, sociální) dochází ke změně a zároveň dochází k přehodnocení jejich původního příznaku. Původními příznaky mohla být např. profesní a odborná mluva či slang.

5.3. Třídění neologismů podle povahy

První klasifikace je od autorek Zdeňky Sochové a Běly Poštolkové, které ve společné publikaci „*Co v slovnících nenajdete*“ rozlišují nové slovní prostředky několikeré povahy. Zmiňují především neologismy lexikální, sémantické a kontextové.

---

²⁸ MARTINCOVÁ, Olga. *Nová slova v češtině: slovník neologizmů*. Praha: Academia, 1998, s. 13. ISBN 80-200-0640-0.

5.3.1. Neologismy lexikální

Do této skupiny řadíme především:

- Přejetí z cizích jazyků, pro které doposud nemáme žádné české ekvivalenty nebo zatím nedošlo k jejich ustálení. Nejčastěji sem patří slova pocházející z anglického jazyka, např. *dresing, brifing, comeback*. Dále mohou mít původ francouzský, např. *fritéza, butik*. Slova původem z italštiny se objevují již méně často, např. *cuketa, kapučíno* (cappuccino), *libero*. Ojediněle slova ruského původu, např. *ochranka, samizdat*. Slova odvozována z jiných jazyků, nejčastěji z latiny, jsou např. *sponzor, recyklace, stacionář*.
- Novotvary domácí, které začínají vznikat a pozvolna se ustalovat. Řadíme sem např. *bezdomovec, posilovna, vozíčkář*.
- Nadměrné denominativní odvozování sloves z cizích i domácích základů, např. *prognóza, dozorovat, průměřovat, servisovat*.

5.3.2. Neologismy sémantické

Nová pojmenování a sdělení nevznikají pouze přejímáním slov z cizích jazyků nebo tvořením slov nových. Ve velké části také vznikají takzvaným sémantickým tvořením. Jedná se o specializaci nebo rozšíření původního významu, a to přenášením. Obecně sémantické neologismy mohou vznikat:

- Rozšířením významu: např. *akreditace* (státních zkušeben), *bariéra* (zvuková, psychická), *blokáda* (informační), *dceřiný* (podnik), *vstřícné* (chování).
- Specializací významu: např. aukce (jedna z forem státního majetku).
- Přenášením významu: možno několika různými způsoby. Řadíme sem slova např. *balík* (akcií, ekologických problémů), *průchodný* (návrh, postup).
- Přejímáním nových podob přídavných jmen, popřípadě oživením doposud méně užívaných podob. Dochází k tvorové a postupně i významové diferenciaci například u dvojic *manipulační* (poplatek) x *manipulativní* (pedagogika) a u výrazů starších např. *katastrofální* (neúroda) x *katastrofický* (film).

5.3.3. Neologismy (souslovné) kontextové

Jsou rozděleny na dvě podkategorie, a to na:

- Nové specializované významy nebo významy, které nemají nic nebo málo společného s přímým významem významově dominantního slova tohoto spojení, např. *skleníkový efekt, ponorková nemoc, čárkovaný kód*.
- Nová frazeologická spojení, např. *dělat mrtvého brouka, stavět na zelené louce*.²⁹

5.4. Třídění neologismů podle domácího a cizího původu

Hauser ve své publikaci klasifikuje neologismy dle původu domácího a cizího. Za domácí považuje neologismy, které „se tvoří běžnými prostředky a postupy, přičemž se využívá především takových, které jsou produktivní.“³⁰ Dle způsobu tvoření rozlišuje několik typů, a to slovotvorné neologismy, souslovné neologismy, frazeologické neologismy a sémantické neologismy. **Slovotvorné neologismy:** vznik nového pojmenování, především prostřednictvím odvozování (*rostlinář, znárodnit*), ale také zkracováním (*MTZ – mateřská technická základna*) a méně častým skládáním (*ropovod, velkofirma*). **Souslovné neologismy:** utvářejí se ze slov, která jsou v jazyce běžná, např. *kosmická rychlost, bytová jednotka*. **Frazeologické neologismy:** např. *hučí jako buldozer, studená válka*. **Sémantické neologismy:** slova, která jsou v jazyce již běžná, jsou obohacena o nový význam. Například jako pionýr byl v minulosti označován průkopník nebo ženista, avšak po získání nového významu vyjadřuje příslušníka dětské organizace. Za neologismy cizí považujeme ta slova, která byla přejata z jiného jazyka, např. *stereotyp, buldozer*. Při porovnání neologismu domácích a cizích, jsou slova přejatá nemotivovaná a vystupují jako pojmenování značková.³¹

---

²⁹ SOCHOVÁ, Zdeňka a POŠTOLKOVÁ, Běla. *Co v slovnících nenajdete: novinky v současné slovní zásobě*. Praha: Portál, 1994, s. 12 – 15.

³⁰ HAUSER, P. *Nauka o slovní zásobě*. 1. vyd. 1980, Praha, s. 46.

³¹ HAUSER, P. *Nauka o slovní zásobě*. 1. vyd. 1980, Praha, s. 47.

5.5. Třídění neologismů podle vzniku³²

5.5.1. Vznik neologismů z již existujících lexikálních forem a změnou těchto forem

5.5.1.1. *Neologismy vzniklé změnou lexikálních forem*

5.5.1.1.1. *Tvoření neologismů derivací*

Ke vzniku neologismů způsobem derivace se pomocí slovotvorného formantu tvoří odvozené/derivované slovo na základě již existujícího/motivujícího slova. Jedná se o slova např. *nedělák – kdo nic nedělá, křečák – křečová žíla, zpěvule – zpěvačka*.³³

5.5.1.1.2. *Tvoření neologismů kompozicí*

Při kompozici dochází ke tvorbě slova spojením více slovotvorných základů. Většinou do utvořeného slova vstupují právě dvě slova základová. Výsledkem tohoto procesu je kompozitum.³⁴

Např. *mezišobní (vztahy), čtyřčočkový (objektiv), mimopotrubový (tok)*.

5.5.1.1.3. *Tvoření neologismů abreviací (zkracováním)*

Princip tvoření nových pojmenování tímto způsobem spočívá ve spojení většinou dvou zkrácených slovních základů. K této podskupině neologismů řadíme univerbizovaná nová spojení, ale i nová pojmenování vznikající pouze klasickým krácením.

Např. *pšeto (kříženec pšenice a žita), zéteška (Zemědělská technická škola)*.

5.5.1.1.4. *Tvoření zpětnou derivací*

Autoři Filipec a Čermák ve své publikaci *Česká lexikologie* uvádí tyto příklady tvorby neologismů zpětnou derivací: *plzeň – myšleno pivo, gothaj – myšleno salám*. Jedná

---

³² Klasifikace neologismů podle: FILIPEC, J. a ČERMÁK, F. *Česká lexikologie*, s. 100 – 101.

³³ KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ, ed. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 107. ISBN 80-7106-484-x.

³⁴ BEZDĚCHOVÁ, Ivana (2017): KOMPOZICE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*.

URL: <https://www.czechency.org/slovník/KOMPOZICE>

se o taková slova, která vznikla způsobem přenesení významu na základě věcné souvislosti, tedy metafory.³⁵

5.5.1.1.5. Tvoření sousloví

Jedná se o souslovné neologismy, které také můžeme nazvat jako nová víceslovná pojmenování. Vznikají spojením slov, většinou dvou, a mezi nejproduktivnější patří tvoření syntaktické. Vytváří spojení slov pomocí syntaktických vztahů. Vznikají spojení jako je např. *veřejný ochránce*, *penzijní pojištění*. Víceslovné pojmenování většinou obsahuje adjektivum, které rozvíjí substantivum. Velmi intenzivní je vznik prostřednictvím přejímání z cizích jazyků. Nejčastěji přejaté lexémy pocházejí z anglického jazyka, např. *reality show*. Po syntaktickém tvoření a přejímání je aktivní kalkování (překládání), např. *plážová házená* – podle anglicky *bechhandball*. S kalky vznikají i polokalky, např. *pevný disk* podle angl. *hard disk*.³⁶

Čermák s Filipcem uvádí slova např. raketojaderné odzbrojení, koksochemická situace.

5.5.1.1.6. Tvoření frazémů

Frazeologické neologismy přebírají základní vlastnosti frazeologismu, jako je expresivita, ustálenost či víceslovnost. Běžní uživatelé je však mohou vnímat jako slova nová. Vznikají zejména z důvodu ozvláštňení textu. Např. *Mít všechno na zádech* (myšleno mít vše na starosti).

---

³⁵ JELÍNEK, Milan, VEPŘEK, Jarmil (2017): METONYMIE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.

URL: <https://www.czechency.org/slovník/METONYMIE>

³⁶ MARTINCOVÁ, Olga. *Neologizmy v dnešní češtině*. Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, 2005, s. 14 – 15. ISBN 80-86496-21-x.

5.5.1.2. Vznik neologismů využitím či zachováním lexikální formy

5.5.1.2.1. Neologismy vzniklé změnou slovního druhu či konverzí

Při odvozování ze slova fundujícího často dochází ke slovnědruhové změně. Z tohoto důvodu řadíme takto vzniklé lexémy k neologismům, které využily původní lexikální formy.

5.5.1.2.2. Sémantické neologismy – existující neologismy s novým významem

Liší se pouze ve významu, původní forma však zůstává zachována.

5.5.1.2.3. Vznik využitím slov již existujících v existujícím významu

Neologismy mohou vznikat také na přenesení významu na základě vnější souvislosti (metafory).

5.5.2. Vznik neologismů přejímáním z cizích jazyků

5.5.2.1. Citátová slova a termíny

V publikaci Česká lexikologie autoři uvádějí slova např. *mudžahidín* (muslimský revoluční bojovník), *aquaplaning* (smyk vozidla na vodě), *buqarie* (strunný nástroj v tamburašském souboru).

Za citátová slova považujeme především výrazy cizího původu, většinou jsou souslovné a vyskytují se v českých jazykových projevech v původním znění. Jedná se přímo o citaci z cizího jazyka složenou alespoň ze dvou slov, ze které je na první pohled zřejmý cizí původ. Nejčastěji jsou přebírány z nám blízkých jazyků, jako je např. angličtina (*happy end, sex appeal*), francouzština (*fin de siècle*), italština (*fata morgana*), latina (*libri prohibiti*).³⁷

---

³⁷ HRABÁČEK, Josef. Citátové výrazy a jiné periferní lexikální prvky cizího původu v slovní zásobě češtiny. *Slovo a slovesnost*. 1971, **32**(1), s. 26.

5.5.2.2. Odvozeniny

Dochází ke vzniku nového pojmenování odvozováním od již přejatých slov. Např. od substantiva decibel vzniklo verbum *decibelovat* (*hudba decibelovala*), *dokovat* (*lod' dokuje*).

5.5.2.3. Složeniny

Nemusí docházet k přejímání celých složenin (kompozit) z cizího jazyka. Přejatá lexikální jednotka se může stát složeninou až po přejetí. Obě části kompozita mohou být přejaté nebo se může jednat o složeniny hybridní, u kterých dochází ke kombinaci slova přejatého s domácím v jednom slově. Vznikají spojováním základů, přípon a předpon rozdílného původu, např. *multivitaminový*, *antiromantik*, *biopotravina*, *videozáznam*, *vědátor*.³⁸

5.5.3. Vznik nových lexikálních forem tvořením pojmenování

Tento typ vzniku neologismů není příliš často užívaný. Existuje například odvozenina *krikrikovat* z českého citoslovce *kri* (krtinožka si krikrikovala).³⁹

---

³⁸ MEJSTŘÍK, Vladimír. Tzv. hybridní složeniny a jejich stylová platnost. *Naše řeč*. 1965, **48**(1), 1-15.

³⁹ Klasifikace neologismů podle: FILIPEC, J. a ČERMÁK, F. *Česká lexikologie*, s. 100 – 101.

6. Výrazy neologismům blízké

6.1. Okazionalismy

Definice podle Nového encyklopedického slovníku zní: „*Pojmenování, slovo vznikající příležitostně v procesu tvoření textu zpravidla pro jedno konkrétní použití podmíněné kontextem (např. kolébkoviště, oblast, kraj, kde se rodí, vzniká něco umělecky cenného.*“⁴⁰

Dále zde Olga Martincová zmiňuje, že okazionalismy se nevyskytují pouze ve sféře umělecké a esejistické, ale i ve sféře publicistické a odborné. Okazionalismy také vznikají v běžně mluvených projevech. Zvláštní postavení mají například i dětské okazionalismy. Klade důraz na odlišnost okazionalismů od uzuálních slov, ale také od neologismů a efemérních slov (slov užívaných krátkodobě). Hlavním rozdílem mezi okazionalismem a neologismem je fakt, že okazionalismy nebývají jazykovým společenstvím přijaty do běžného užívání. Nezávisle na době jejich vzniku si zachovávají novost a neobvyklost.

Na jedné straně od neologismů jsou odlišovány okazionalismy jako nové jednotky řeči a na straně druhé jsou slova potencionální, tj. dle Martincové: „*dosud slovtvorně nerealizované systémové možnosti, popř. realizované pouze v individuálním komunikativním aktu.*“⁴¹ Většina slov se v řeči pouze reprodukuje a okazionalismy se v textu a řeči skutečně tvoří, jedná se o ukazatele jazykové kreativity i dynamických tendencí jazyka a řeči. Často bývají označovány jako slova individuálně tvořená, autorská, popřípadě se pro ně užívají termíny jako kontextový neologismus (jejich použití musí být podmíněno kontextem), umělecký neologismus, básnický neologismus atd. Kvůli jejich malému výskytu se označují jako slova řídká a často slouží k explicitnímu vyjádření emocí.

V běžné komunikaci mohou účastníci okazionalismy užívat například k explicitnímu vyjádření emocí nebo k ozvláštňení rozhovoru v dané situaci. Na jejich frekventovanost v mluvě mladé generace si poukážeme v praktické části.

Vedle okazionalismů stojí pojem hapax legomenon. Jedná se o jazykovou jednotku, která se vyskytuje pouze v rámci jednoho daného textu nebo souborů textů, a může být doložen pouze jednou. Nejčastěji se vyskytuje v tzv. mrtvých jazycích, zejména malokorpuských, například v gótsčině. V češtině ho můžeme nalézt ve staročeských

---

⁴⁰ Olga Martincová (2017): OKAZIONALISMUS. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/OKAZIONALISMUS>

⁴¹ MARTINCOVÁ, O. *Problematika neologismů v současné spisovné češtině*. 1. Praha: Univerzita Karlova, 1983, s. 11.

textech. K hapax legomenon řadíme některé neologismy pocházející ze slovníků Klaretovy družiny, např. *pažlát – kněžská rouška sloužící k utírání, nošená na levé paži*, dále je jeho výskyt potvrzen v Rukopisu královehradeckém, např. *břietný – ostrý*, a také k němu občas řadíme básnické okazionalismy vzniklé v novější době.⁴² V novém encyklopedickém slovníku češtiny je pojem hapax definován podle etymologie takto : „*Etymologie označuje termínem hapax legomenon slovo, které se v korpusu textů určitého starobylého jazyka (n. staré fáze některého ze současných jazyků) vyskytuje jen jednou. Slovo, které se v daném korpusu vyskytuje dvakrát, se někdy v odborné literatuře nazývá dis legomenon, třikrát tris legomenon.*“⁴³ Jelikož se hapax vyskytuje většinou jen jednou, není poskytnut dostatečný kontext, kterým by slovo bylo objasněno. Z tohoto důvodu bývá složité hapax analyzovat. Stejně tak není dostatečně objasněná jeho morfologie nebo slovtvorba slova, a tak je těžké ho zařadit do příslušné slovní rodiny.⁴⁴

6.2. Módní a etapová pojmenování

Za etapová pojmenování považujeme slova související s pojmenováním předmětů či jevů nových a přesto, že tato slova často dosahují vysoké frekvence užívání, z jazyka po uplynutí určité doby vymizí. Pojmenování módní mají s etapovými podobnou definici, tudíž se také jedná o pojmenování, která vznikla za účelem pojmenovat aktuální jev. Dochází k vysokému růstu frekvence užívání za krátký čas, a následně po dosažení periferie slovní zásoby zaniknou, jelikož vysoká míra užívání módních pojmenování může zapříčinit ztrátu příznaku novosti. Rozdíl mezi těmito dvěma pojmenování spatřujeme v délce trvání. Etapová pojmenování mívají delšího trvání než slova módní, která se mohou stát mezi uživateli časem nepopulární. Mezi etapová pojmenování můžeme zařadit například názvy plastických hmot (*nylon, silon, tesil*).⁴⁵

---

⁴² KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ, ed. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 163. ISBN 80-7106-484-x.

⁴³ Zdeňka Hladká (1), Renata Novotná (2,3), Helena Karlíková (4) (2017): HAPAX LEGOMENON. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. URL: https://www.czechency.org/slovník/HAPAX_LEGOMENON

⁴⁴ Zdeňka Hladká (1), Renata Novotná (2,3), Helena Karlíková (4) (2017): HAPAX LEGOMENON. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. URL: https://www.czechency.org/slovník/HAPAX_LEGOMENON

⁴⁵ FILIPEC, Josef a ČERMÁK, František. *Česká lexikologie*. Praha: Academia, 1985, s 99.

PRAKTICKÁ ČÁST

1. Analýza získaných neologismů

Pro získání materiálu byla použita metoda řízeného rozhovoru a excerptce. Získaný jazykový materiál je hodnocen z hlediska významu a vzniku pojmenování. Před zařazováním jednotlivých slov do slovníku jsme provedli analýzu materiálu a následně jsme vyřadili slova, která jsme považovali za plně uchycená v současném jazyce, slova vyjadřující menší příznak novosti a dále slova, která jsme vyhodnotili jako cizí. Výsledkem excerptce je abecedně řazený slovník. V případě víceslovných pojmenování jsme se řídili prvním slovem. Výsledkem analýzy je slovník neologismů užívaný mladou generací ve věku od 14 do 18 let. Do slovníku jsou zařazeny pouze slova, která splňují kritéria pro určování neologismů. Metoda řízeného rozhovoru s žáky a excerptce probíhala ve školním prostředí. Pro ověření významu některých slov byla využita webová stránka *Čeština 2.0.*⁴⁶, ale většina významů je získaná konzultací s žáky. U každého hesla ve slovníku je uveden příklad užití ve větě, jelikož některá slova nemusí být zcela jasná a zasazení do věty napomůže k lepšímu pochopení termínu.

1.1. Jazyková charakteristika neologismů

Neologismy jsou hodnoceny podle původu, vzniku a členitosti. Na základě těchto požadavků jsme zvolili vhodná kritéria pro zařazení. V případě, že slovo může být řazeno do dvou kategorií, bylo upřednostněno formální hledisko vzniku.

1.1.1. Derivace (odvozování)

V našem sběru se vyskytují slova odvozená od adaptovaných přejímelek a u některých jednotek dochází ke slovnědruhovému změně (*flexit (v)* od slova *flex (s)*, *friendzonovat (v)* od spojení slov *friend zone (s)*, *chillovat (v)* od slova *chill (s)*, *vibovat (v)* od slova *vibe (s)*, *dissovát (v)* od slova *diss (s)*). Dále se v práci vyskytují neologismy odvozené od fundujícího slova bez slovnědruhové změny (*bejska* – baseballová čepice s kšiltlem, *hokejka* – hokejista, *instáč* – Instagram, *jídelák* – jídelní lístek).

---

⁴⁶ Čeština 2.0. *Slovník, který tvoříte vy* [online]. 2009. Dostupné z: <https://cestina20.cz>

1.1.2. Abreviace (zkracování)

U většiny případů se jedná o zkratky přejaté z cizího jazyka, upřednostnili jsme formální hledisko vzniku a konkrétní slova jsme zařadili do kategorie zkratky. Ve slovníku můžeme zaznamenat příklady abreviace hned několikrát (*BFF, WTF, OMG, IDC, BTW*). Ve všech případech se jedná o iniciálové zkratky a o přejímky z anglického jazyka, které do češtiny pronikly již ve zkrácené podobě, ale v běžném užívání můžeme narazit i na použití slova v podobě nezkrácené, např. (*OMG – Oh my god*). Dále se vyskytují zkrácená slova (*bro, net, kid*). Do této kategorie jsme dále zařadili *slipony - slip on shoes*. Ve slovníku můžeme zaznamenat pouze jedno české slovo vzniklé abreviací, a to slovo *vlog – videoblog*.

1.1.3. Tvoření sousloví, kalky, polokalky

V analyzovaném vzorku nalezneme slovo *fast fashion – rychlá móda*, které můžeme považovat za sousloví. Avšak v našem případě jsme ho zařadili k víceslovným pojmenováním. Nalézt zde můžeme také kalky (slova přeložená z cizího jazyka), například slova *sledovat – follow* (sledovat na sociální síti), *sdílet – share* (zveřejňovat obsah na sociální síti). Mezi polokalky (slova hybridní), které vznikají spojením slova českého se slovem přejatým, jsme zařadili slovo *biomatka*.

1.1.4. Sémantické tvoření slov

Bylo získáno několik slov, která se liší svým významem, ale původní forma zůstává stejná. Způsobem sémantického tvoření vzniklo například slovo *bedna*, u kterého jsme vypočetli čtyři významy. Dále sémantickým tvořením vznikla slova *běčko, bída, čajka, haluz* a *pařit*, u nichž se vyskytují významy dva.

1.1.5. Slova přejatá

Toto kritérium výrazně dominuje nad ostatními a v získaném vzorku se celkově vyskytuje nejvíce slov přejatých z cizích jazyků. Zaznamenali jsme slova přejatá z japonštiny (*emoji*), němčiny (*grupa, haksna*), slovenštiny (*čadit*), romštiny (*chálka*), nizozemštiny (*gebit se*) a z angličtiny, která je nejfrekventovanější ze všech jazyků. Někdy bylo obtížné určit, zda se jedná o slovo přejaté nebo o frázi pocházející z anglického jazyka

bez příznaku novosti. Užívání anglických výrazů a frází je v dnešní době, zejména u mladé generace, velkým trendem, proto může docházet k záměně cizího slova s neologismem. Při analýze jazykového vzorku jsme nepoužili slova, která se nevyznačovala příznakem novosti, například *oldschool, finish, enjoy...*

1.1.6. Víceslovná pojmenování

V analyzovaném vzorku se vyskytují víceslovná pojmenování (*mastná tyč, hodit čelo, být na káry*). Můžeme pozorovat užívaná anglická víceslovná pojmenování, která nejsou překládaná do českého jazyka (*attention whore, fast fashion*).

1.1.7. Okazionalismy

Při řízeném rozhovoru jsme zaznamenali pouze jeden okazionalismus. Za okazionalismus bylo slovo označeno z důvodu užívání pouze malou skupinou osob a nepodařilo se nám vyhledat bližší informace k objasnění termínu. Jedná se o pojem „*verko*“. Slovo vzniklo spojením dvou synonymních slov, konkrétně „*vedro*“ a „*horko*“. Užívá se v případě nadprůměrných venkovních teplot. Bylo užito ve větě: „*Musela jsem už vytáhnout sukni, od rána je venku příšerný verko.*“

1.1.8. Skládání

Tento způsob tvoření se u získaného jazykového materiálu uplatňoval velmi zřídka. Zaznamenali jsme pouze jeden termín, a to slovo *řasokoule*. Jedná se o spojení dvou slov (řasa, koule). Pojmenování bylo utvořeno na základě vzhledu řasy, která svým tvarem připomíná kouli.

2. Slovník neologismů

2.1. Seznam zkratk používaných ve slovníku

(a)- angličtina

(j) – japonština

(n) – němčina

(nz) – nizozemština

(rom) – romština

(sk) – slovenština

adj. - adjektivum

f- femininum

m – maskulinum

n- neutrum

neskl. - nesklonné

sub. – substantivum

v – verbum

2.2. Stavba hesel

Hesla jsou ve slovníku řazena abecedně podle počátečního písmena. U slov přejatých z cizího jazyka uvádíme původní cizí slovo, ze kterého došlo k přejetí, dále jsme jej vymezili uvozovkami a do kulaté závorky uvedli jeho překlad.

1. Heslo je zvýrazněno tučně a uvedeno v základním tvaru (substantiva v nominativu singuláru a verba v infinitivu).
2. Morfologická charakteristika (u substantiv koncovka genitivu, u všech slov se vyskytuje označení slovního druhu).
3. Původ slova (původ slova je označen malým písmenem, charakteristickým pro určitý jazyk a je uvedeno v kulaté závorce).
4. Synonymní termín (není uveden u všech slov).
5. Význam slova.
6. Zařazení podle způsobu vzniku (značeno desetinným tříděním).

Jako příklad jsme uvedli jedno substantivum a jedno verbum:

Mesidž, -e f. sub. (a), **1.** zpráva, oznámení; poslat někomu zprávu; **2.** obsah, význam; obsah vložený do příspěvku; z anglického „message“ (zpráva), 1.1.5.

Friendzonovat, v. (a), neopětovat milostný projev, místo lásky nabízet přátelství; z anglického „friend zone“ (zóna přátelství), 1.1.1.

A

Attention whore, neskl. f. sub., (a); osoba, která se vyžívá ve strhávání pozornosti na svoji osobu, usiluje o pozitivní nebo negativní popularitu, působí v kontroverzních situacích, především na sociálních sítích; 1.1.6.

B

Badžet, -u m. sub. (a); finanční rozpočet; z anglického „budget“ (rozpočet); 1.1.5.

Bajk, -u m. sub. (a); kolo, bicykl; z anglického „bike“; 1.1.5.

Banger, -u m. sub. (a); povedená písnička, většinou rapová; varianta: bengr; 1.1.5.

Basic, adj. (a); základní, elementární, hlavní; 1.1.5.

Biomatka, -y f. sub.; žena, která má děti a dbá na ekologicky šetrný a zdravý životní styl; 1.1.3.

Béčko, -a n. sub.; **1.** druhořadý (film, výkon); **2.** označení pro člověka bez domova; 1.1.4.

Beďar, -u/-a m. sub.; akné; kosmetický kaz na lidské kůži vzniklý ucpáním mazové žlázy; 1.1.1.

Bedna, -y f. sub.; **1.** televizor, televize; **2.** velmi chytrý člověk; **3.** hrací automat; **4.** stupně vítězů ve sportu; 1.1.4.

Bejska, -y f. sub. (a); kšiltovka; čepice s kšiltem; původně součástí baseballového dresu; 1.1.1.

Bestie, neskl. f. sub. (a); nejlepší kamarád/kamarádka; z anglického „best“ (nejlepší); 1.1.5.

BFF, best friends forever; (a); frazém označující blízké přátelství; 1.1.2.

Bída, -y f. sub.; **1.** výprask; **2.** prostředek hromadné dopravy; 1.1.4.

Bodýčko, -a n sub. (a); dámské přiléhavé jednodílné oblečení na trup se zapínáním v rozkroku; z anglického „body“ (tělo, trup); 1.1.5.

Boomer, -a m. sub. (a); starší člověk s nenávisť ke všemu novému, těžko se srovnává s nastupující generací a moderními technologiemi; vznik na základě generace Baby boomers, s ročníkem narození 1946 – 1964; 1.1.1.

Borka, -y f. sub., pohledná dívka, 1.1.1.

Brko, -a n. sub., marihuanová cigareta; varianta: joint, 1.1.1.

Bro, -a m. sub. (a), kamarád/přítel; slangové označení blízkého kamaráda; z anglického „brother“, 1.1.2

BTW, by the way, (a), tedy mimochodem, 1.1.2.

Být na káry, být nepřiměřeně opilý, 1.1.6.

C

Crew, neskl. f. sub. (a), organizovaná skupina lidí se stejnými zájmy, 1.1.5.

Cringe, adj. (a), trapné; pocit při pohledu na nekomfortní/trapnou situaci, 1.1.5.

Crush, -e m. sub. (a), idol; člověk, ke kterému chováme sympatie nebo se nám líbí, 1.1.5.

Cute, adj. (a), roztomilý, rozkošný, atraktivní, 1.1.5.

Č

Čadit, v. (sk), kouřit cigaretu; doutnat, 1.1.5.

Čajka, -y f. sub., **1.** podnik, kde se podávají různé druhy čajů a vodních dýmek; čajovna; **2.** označení pro dívku, 1.1.4.

Čekovat, v. (a), kontrolovat, sledovat, dívat se; z anglického „check“ (kontrola), 1.1.5.

D

Disovat, v. (a), nesouhlasit s něčím, nadávat, stěžovat si; z anglického „diss“ (shazovat, urážet), 1.1.5.

Distančka, -y f. sub. (a), distanční výuka, výuka na dálku; z anglického „distance“ (vzdálenost, odstup), 1.1.5.

Dron, -u m. sub. (a), bezpilotní letoun; létající zařízení, které je možné ovládat na dálku, 1.1.5.

Džouk, -u m. sub (a), anekdota, vtip; z anglického „joke“ (vtip), 1.1.5.

E

Emoji, n. sub. (j), obrázek, tvarem a seskupením připomínající výraz tváře, vyjadřuje náladu, 1.1.5.

F

Fake, -u m. sub. (a), falešný, napodobenina, kopie; užívání převážně na internetu ale i v reálném životě; označení kopie známé značky, 1.1.5

Fashion, adj. (a), móda, módní, 1.1.5.

Fast fashion, neskl. f. sub., (a), rychlá móda, levná, lehce dostupná, nenáročná na výrobu, 1.1.6.

Fejl, -u m. sub. (a), chyba, nepřesnost, nezdár; z anglického fail (selhat), 1.1.5.

Fejs, -u m. sub. (a), **1.** sociální síť Facebook; **2.** obličej; z anglického „face“ (tvář, obličej), 1.1.5.

Felit, v. (a), poflakovat se, posedět s přáteli, společně odpočívat; z anglického „fellas“ (kámoši) 1.1.5.

Flexit/flexovat, v. (a), chlubit se s něčím novým, vytahovat se, 1.1.1.

Friendzonovat, v. (a), neopětovat milostný projev, místo lásky nabízet přátelství; z anglického „friend zone“ (zóna přátelství), 1.1.1.

G

Gebit se, v. (nz), smát se, chechtat se; z nizozemského „gebit“ (zuby), 1.1.5.

Grupa, -y f. sub. (n), skupina, seskupení lidí; z německého „Gruppe“ (skupina), 1.1.5.

H

Hafo, -a n. sub., mnoho, velké množství; původem z moravského nářečí, 1.1.5.

Haksna, -y f. sub. (n), lidská končetina; může se jednat o ruku nebo nohu; z německého „Hachse“ (noha), 1.1.5.

Haluz, -e f. sub., **1.** halucinace, falešný smyslový vjem; **2.** náhoda, štěstí, 1.1.4.

Hashtag, -u n. sub. (a), slovo nebo fráze užívané na sociálních sítích, klíčové slovo je označené symbolem #, 1.1.5.

Hedka, -y f. sub. (a), hlava; z anglického „head“ (hlava), 1.1.5.

Hejt, -u m. sub. (a), nenávidět, nesnášet; vyjádření nenávisti nebo odporu; z anglického „hate“ (nenávist), 1.1.5.

Hodit čelo, -a n. sub., usnout čelem na stole, například ve školní lavici, 1.1.6.

Hokejka, -y f. sub., hráč ledního hokeje; hokejista, 1.1.1.

Hrotit, v., řešit něco přehnaným způsobem; od slova hrot (něco ostrého)1.1.1.

Hype, v. (a), medializovat, vychvalovat, vzbudit rozruch okolo něčeho; často spojováno s trendy, 1.1.5.

CH

Chábr, -a m. sub., kamarád/přítel mužského pohlaví; převzato z vězeňského argotu (nejlepší přítel ve vězení), 1.1.1.

Chálka, -y f. sub. (rom), potrava, označení dobrého jídla, 1.1.5.

Challenge, -e f. sub. (a), výzva; problém motivující k lepším výkonům, 1.1.5.

Chillovat, v. (a), relaxovat, odpočívat, užívat si klidu; z anglického „chill“ (klid), 1.1.5.

Choker, -u m. sub. (a), šperk; náhrdelník pevně obepínající krk, připomínající obojek, 1.1.5.

I

IDC, I don't care, (a), vyjádření lhostejnosti k dané situaci, 1.1.2.

Instáč, -e m. sub. (a), Instagram, sociální síť. 1.1.1.

Instagram, -u m. sub. (a), sociální síť, 1.1.5.

J

Jídelák, -u m. sub., jídelní lístek, jídelní menu, nabídka jídel, 1.1.1.

K

Kid, -a n. sub. (a), mladý člověk, zpravidla starší než batole, ale mladší než teenager, 1.1.2.

Kontent, -u m. sub., (a), obsah; vše co nalezneme na internetových stránkách; obsah ve formě textu, obrázku nebo videa, 1.1.5.

L

Lajk, -u m. sub. (a), like; to se mi líbí; pozitivně hodnotící funkce na sociálních sítích, 1.1.5.

Libový, adj., dobře vypadající; dobrých kvalit, 1.1.1.

Lítačka, -y f. sub., jízdenka na hromadnou dopravu omezená časem; od hovorového slova lítat/lítat po městě/rychle se pohybovat, 1.1.1.

Litr, -u m. sub., tisíc korun, tisícovka, 1.1.1.

Lucker, -a m. sub. (a), člověk, který má štěstí; šťastlivec; z anglického „luck“ (štěstí), 1.1.5.

Lupen, -u m. sub., lístek; vstupenka na pořádanou akci, 1.1.1.

M

Majk, -u m. sub. (a), mikrofon; z anglického mic/mike, 1.1.5.

Mastná tyč, -e f. sub., označení pro hromadnou dopravu, MHD, 1.1.6.

Merch, -e m. sub. (a), propagační zboží známých lidí, hudebních kapel, sportovních klubů, 1.1.5.

Mesidž, -e f. sub. (a), **1.** zpráva, oznámení; poslat někomu zprávu; **2.** obsah, význam; obsah vložený do příspěvku; z anglického „message“ (zpráva), 1.1.5.

Mega, adj., (a), vyjádření obdivu/překvapení, 1.1.5.

N

Nerd, -a m. sub. (a), nadprůměrně inteligentní až obsesivní osoba, často s nedostatkem sociálních interakcí, 1.1.5.

Net, -u m. sub. (a), síť, internet; z anglického „network“, 1.1.2.

O

OMG, oh my god, (a), vyjádření údivu nebo překvapení, 1.1.2.

Outfit, -u m. sub. (a), označení všeho oblečení, co máme na sobě (top, kalhoty, boty), 1.1.5.

Oversized, adj., (a), oblečení, které je vyráběno pouze v jedné velikosti, která je větší než běžná velikost, 1.1.5.

P

Pásnout, v., vynechat tah (například při hraní deskových her), nezúčastnit se; z anglického „pass“ (vynechat), 1.1.5.

Podcast, -u m. sub., (a), zvukový pořad na internetu s různým obsahem, který si můžeme poslechnout online, 1.1.5.

R

Rekt, -u m. sub., (a), posměšek, provokace; používá se v online hrách; z anglického „wreck“ (být rozdrčen), 1.1.5.

Ř

Řasokoule, -e f. sub., rostlina, druh zelené řasy ve tvaru koule; dekorativní prvek do akvárií, 1.1.8.

S

Sdílet, v. (a), přidávat/zveřejňovat obsah na sociální sítě; z anglického „share“ (sdílet), 1.1.3.

Sejšn, neskl. f sub. (a), setkání, sraz; setkání osob názorově nebo profesně blízkých; z anglického „session“ (zasedání, schůze), 1.1.5.

Selfíčko, -a n. sub. (a), typ fotografie, na které zachycujeme sami sebe; z anglického „selfie“, 1.1.5.

Simp, -a m. sub., (a), prostý člověk, většinou se jedná o muže, který by pro svou online partnerku udělal cokoliv/příliš; z anglického „simple“ (jednoduchý, hloupý), 1.1.5.

Sledovat, v. (a), funkce na sociálních sítích; z anglického „follow“ (sledovat, následovat), 1.1.3.

Slipony, f. sub., (a), jednoduchá nazouvací obuv; z anglického „slip on shoes“, 1.1.2.

Streamer, -a m. sub., (a), jedinec vysílající naživo přes sociální sítě; z anglického „stream“ (proud), 1.1.5.

Swag, -u m. sub., (a), mít vlastní styl; móda, 1.1.5.

Š

Šipovat, v., (a), tvořit ze dvou lidí pár; dávat je dohromady, 1.1.5.

T

Tečka, -y f. sub., facka, rána; udeřit někoho, 1.1.1.

Tinder, -u m. sub., (a), online seznamka; aplikace s účelem seznamování lidí, 1.1.5.

Toxic, adj., (a), agresivní, otravný a toxický člověk, který se chová nevhodně k druhým osobám, 1.1.5.

Trolit, v., (a), provokovat někoho, 1.1.5.

V

Vata, -y f. sub., (n), finanční obnos, peníze; z německého „die Watte“ (vata), 1.1.5.

Vejtnout, v., (a), čekat/ počkat na někoho/něco; z anglického „wait“ (čekat), 1.1.5.

Verko, -a n. sub., okazionální spojení slov vedro a horko, 1.1.7.

Vibovat, v., (a), něco si užívat (situaci, jídlo, písničku); z anglického „vibe“ (pocit), 1.1.5.

Virál, -u m. sub., (a), video, které se stane nečekaně hodně populární, 1.1.5.

Vlog, -u m. sub., videoblog umístěný na YouTube; abreviace slova videoblog, 1.1.2.

Vyghostovat, v., (a), náhle ukončit vztah bez jakékoliv komunikace; náhlá ignorace partnera/ky; z anglického „ghost“ (duch), 1.1.5.

Vysmahnout, v., odejít pryč, být vyhozen, často proti své vůli, 1.1.1.

Vysolit, v., zaplatit, vydat obnos peněz, 1.1.1.

W

WTF, what the fuck, (a), expresivní fráze používaná k vyjádření údivu, 1.1.2.

Y

YouTube, -u m. sub., (a), internetový server pro sdílení videosouborů, 1.1.5.

Youtuber, -a m. sub., (a), tvůrce obsahu na YouTube, 1.1.1.

Z

Zoomer, -a m. sub., (a), odkazuje na generaci Z (lidé narozeni mezi lety 1995-2012), vyznají se v moderních technologiích; odvozeno od termínu boomer, 1.1.1.

Závěr

Cílem bakalářské práce bylo zachycení neologismů užívaných mladou generací ve školním prostředí a rozšíření povědomí o existenci nových lexémů.

V teoretické části jsme se nejprve věnovali vymezení základních pojmů počínaje generací, kde byl pojem definován nejprve obecně a poté jsme se více do hloubky zaměřili na mládí a na generaci ze sociologického a biologického hlediska. Na základě informací v této kapitole bylo vymezeno věkové rozpětí, o které jsme se opírali při získávání jazykového materiálu. Další kapitolou bylo vymezení mluvené formy jazyka, kde jsme uvedli základní definici, a dále například rozdíl mezi určitými komunikacemi, klasifikaci komunikací a řečové žánry. Nejstěžejnějším pojmem této bakalářské práce byl pojem neologismus. Při zkoumání odborné literatury jsme se setkali s různým pojetím definic a několik z nich bylo do práce uvedeno. Na základě toho můžeme konstatovat, že se neologismy nacházejí v českém jazyce ve všech vývojových obdobích. Z definic bylo patrné, že nejdůležitějším rysem neologismů je příznak novosti, který se časem ztrácí, a tudíž se jedná pouze o pojem dočasný. Dále bylo v práci uvedeno pět kritérií, které musí slovo splňovat, aby se mohlo řadit mezi neologismy a objasnili jsme začleňování neologismů do slovní zásoby.

V další kapitole teoretické části jsme se zaměřili na vznik a klasifikaci neologismů. Nejprve byly uvedeny dvě hlavní příčiny vzniku neologismů, a to vnější mimojazykové příčiny a vnitřní jazykové důvody. Při klasifikaci neologismů jsme se opírali o odborné publikace. Neologismy jsme klasifikovali podle různých přístupů a pohledů. Uvedli jsme čtyři způsoby třídění, které nám byli oporou v praktické části práce.

V poslední kapitole jsme se věnovali výrazům, které jsou neologismům blízké a na které jsme narazili při studiu odborné literatury. Konkrétně jsme definovali okazionalismy, hapax legomenon a pojmenování módní a etapová.

V praktické části jsme použili jazykový materiál, který jsme získali pozorováním, následně řízeným rozhovorem a excerpcí. Rozhovor byl veden přátelsky, což podpořilo sdílnost a otevřenost žáků. Témata rozhovorů se týkala především volnočasových aktivit. Žáci byli o tématu práce informováni až po završení výzkumu, aby nedošlo k ovlivnění materiálu. Nejvíce jazykového materiálu bylo získáno pozorováním komunikačních situací mezi žáky, především o přestávkách mezi vyučovacími hodinami, kdy byla jejich

komunikace naprosto přiřazená. Jak jsme zmiňovali na začátku práce, analyzovali jsme obě pohlaví rovnoměrně, jelikož jsme předpokládali, že by se jejich vzorek mohl lišit. Toto tvrzení bylo následně potvrzeno. U dívek byla dominantním tématem například móda a u chlapců se jednalo primárně o počítačové hry nebo sport. Samozřejmě velká část získaného materiálu je genderově neutrální. Analýze bylo podrobena všech 158 nasbíraných slov a byla vyřazena slova, která se nevyznačovala příznakem novosti, slova cizí a slova již plně uchycená v současném jazyce. Podrobnější analýze jsme podrobili 109 slov. Význam většiny uvedených slov byl objasněn žáky, kteří je použili. Příklady vyřazených slov jsme uvedli na začátku práce. Získaný jazykový materiál byl hodnocen z hlediska významu a vzniku pojmenování, a pro splnění určených požadavků jsme zvolili vhodná kritéria pro zařazení neologismů. Kritéria jsme čerpali na základě klasifikace v teoretické části. Výsledný vzorek neologismů jsme sumarizovali v abecedním pořadí v podobě slovníkových hesel.

Na začátku práce jsme stanovili tři hypotézy, které jsme se v průběhu práce pokusili ověřit. Předpokládali jsme, že budou převažovat neologismy vzniklé přejímáním z cizího jazyka a dominantní bude především angličtina. Tato hypotéza byla potvrzena. Slova přejatá z cizích jazyků skutečně dominují nad ostatními kritérii a mají v získaném jazykovém materiálu největší zastoupení a více než polovina analyzovaných slov vznikla právě přejímáním. Vyskytují se v podobě přejímek (*čekovat, disovat, felit. Instagram...*), dále sem můžeme zařadit kalky (*sledovat – follow, sdílet – share*), slova hybridní (*biomatka*). Zaznamenali jsme také výskyt přejímek z jiných jazyků, ale žádný jazyk není ani zdaleka tak frekventovaný, jako právě angličtina. Jedná se o němčinu, slovenštinu, japonštinu, nizozemštinu a romštinu. Někdy bylo komplikované odlišit neologismy od slov cizích. Slova, která osobně užívám a řadím je do své pasivní slovní zásoby se hodnotila lépe než slova, která se vyskytovala pouze ojediněle. Ojediněle se vyskytující slova jsem podrobila analýze a většinou byla považována spíše za slova cizí, tudíž nebyla do slovníku zařazena.

Dalším předpokladem bylo, že budou dominovat neologismy z oblasti internetu nebo sociálních sítí. Termínů z těchto oblastí se v analyzovaném vzorku sice vyskytuje poměrně velké množství, ale očekávali jsme, že jejich výskyt bude mnohem vyšší vzhledem k dnešní popularitě internetu a sítí s ním spojených. Jedná se například o termíny *distančka, emoji, hashtag, Instagram, kontent, mesidž, net, sdílet, podcast,*

selfíčko, sledovat, streamer, tinder, vlog, youtuber... Za důsledek menší frekvence slov, než jsme očekávali, považujeme školní prostředí, ve kterém probíhalo získávání jazykového materiálu.

Posledním předpokladem byl výskyt okazionalismů v nashromážděném materiálu. Tento předpoklad se potvrdil, i když jsme v analyzovaném vzorku zaznamenali pouze jeden okazionalismus (*verko*). Za okazionalismus jsme ho označili z důvodu výskytu pouze v jednom případě. Na internetu se nevyskytují žádné zmínky o tomto slově, přesto nám toto slovo přišlo velmi zajímavé a rozhodli jsme se ho do bakalářské práce zařadit.

Zpracovávání tohoto tématu bakalářské práce pro mě bylo velice zajímavé a obohacující co se slovní zásoby týče. Přineslo mi zcela nový pohled na jazyk, dokázalo jazykovou pestrost a prohloubilo mi znalosti ohledně neologismů. Zároveň mi pomohlo blíže porozumět komunikaci mladé generace, kterou považuji za neobyčejnou. Velice zajímavou částí pro mě bylo pátrání po původu jednotlivých slov a v mnoha případech mě výsledek překvapil. Mluva současné mladé generace je jasným příkladem jazykové propojenosti celého světa. Výsledky analýzy nám ukázaly, v jaké obrovské míře jsou mladí lidé ovlivňováni anglicky mluvícími zeměmi, a s jistotou největší roli hraje internet, u kterého nenalezneme žádné hranice, alespoň co se komunikace týká. Neologismy, které můžeme zachytit u mladé generace nám pomáhají sledovat rychlosti změn v jazyce, a zároveň dokládají jazykovou kreativitu. Určitě bude zajímavé sledovat, jakým směrem se mluva mladé generace bude v budoucnu vyvíjet.

Seznam použité literatury a elektronických zdrojů

Knížní zdroje a periodika:

ČERMÁK, František. *Lexikon a sémantika*. Praha: Lidové noviny, 2010. ISBN 978-80-7422-020-3.

ČMEJRKOVÁ, Světlá a Jana HOFFMANNOVÁ. *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí*. Praha: Academia, 2011. Lingvistika (Academia). ISBN 978-80-200-1970-7.

FILIPEC, Josef a František ČERMÁK. *Česká lexikologie*. Praha: Academia, 1985. Studie a práce lingvistické.

HAUSER, Přemysl. *Nauka o slovní zásobě*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980.

HRABÁČEK, Josef. Citátové výrazy a jiné periferní lexikální prvky cizího původu v slovní zásobě češtiny. *Slovo a slovesnost*. 1971, **32**(1).

KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ, ed. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-484-x.

MARTINCOVÁ, Olga. K problematice lexikálních neologismů. *Slovo a slovesnost*. Ústav pro jazyk český, Akademie věd ČR, 1972, **33**(4).

MARTINCOVÁ, Olga. *Neologizmy v dnešní češtině*. Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, 2005. ISBN 80-86496-21-x.

MARTINCOVÁ, Olga. *Nová slova v češtině: slovník neologismů*. Praha: Academia, 1998. ISBN 80-200-0640-0.

MARTINCOVÁ, Olga. *Problematika neologismů v současné spisovné češtině*. Praha: Univerzita Karlova, 1983.

MEJSTŘÍK, Vladimír. Tzv. hybridní složeniny a jejich stylová platnost. *Naše řeč*. 1965, **48**(1)

SOCHOVÁ, Zdeňka a Běla POŠTOLKOVÁ. *Co v slovnících nenajdete: Novinky v současné slovní zásobě*. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-7178-000-6.

ZIKOVÁ, Markéta. Substantivní neologismy a jejich parasystémový charakter. *Naše řeč*. 2/2001.

Internetové zdroje:

BEZDĚCHOVÁ, Ivana (2017): KOMPOZICE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/KOMPOZICE>

Čeština 2.0. *Slovník, který tvoříte vy* [online]. 2009. Dostupné z: <https://cestina20.cz>

JELÍNEK, Milan, VEPŘEK, Jarmil (2017): METONYMIE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/METONYMIE>

KABÁEK, Aleš. *Sociologická encyklopedie – generace* [online]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Generace>

KABÁEK, Aleš. *Sociologická encyklopedie – mládí* [online]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Mlád%C3%AD>.

KABÁTEK, Aleš. *Sociologický časopis: K sociologickému vymezení generačních skupin* [online]. 6/25. Praha: Institute of Sociology of the Czech Academy of Sciences, 1989. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/41130568?seq=20>. s. 1-15.

Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/HAPAX LEGOMENON>

MARTINCOVÁ, Olga. (2017): NEOLOGISMUS. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/NEOLOGISMUS>.

Olga Martincová (2017): OKAZIONALISMUS. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/OKAZIONALISMUS>

Příruční slovník jazyka českého a databáze lexikálního archivu [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2021-12-25]. Heslo neologismus.

Zdeňka Hladká (1), Renata Novotná (2,3), Helena Karlíková (4) (2017): HAPAX LEGOMENON. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/HAPAX LEGOMENON>

Resumé

The bachelor thesis focuses on neologisms used in the speech of the youngest generation. The aim of the thesis was to obtain sufficient linguistic material and its analysis.

The thesis is divided into theoretical and practical parts. In the theoretical part the basic terms were defined. Then we focused on the origin and classification of neologisms.

The last chapter of the practical part is dedicated to expressions close to neologisms. The practical part has resulted in the creation of a dictionary. It was created by analyzing the obtained language sample.